

21.07.07

Geir Hellemo, rektor på Det praktisk-teologiske seminar

De ansattes plass i kirkelige styringsorganer

Innledning.

Takk for invitasjon til å delta i en samtale som jeg er sterkt engasjert av. I snever forstand hører temaet ikke inn under mitt fagfelt, men det ligger da heller ikke definitivt utenfor, så derfor kaster jeg meg relativt ubeskyttet inn i en samtale hvor andre kan mye mer enn jeg. Men temaet vedkommer alle i kirken, og ikke minst oss som har ansvar for presteutdanningen. Derfor går jeg stadig og grunner over den kirkelige organisasjon, og blir tvunget til å mene noe om saken, for eksempel i forbindelse med kirkelige høringer.

Men jeg må innrømme at jeg på dette feltet leter mer enn vanlig med å finne ord for det jeg har på hjertet. I stat-kirke-utredningene (begge to!) går en rett inn i den store ulldotten når et så viktig tema som de ansattes plikter og rettigheter i det framtidige kirkestyret settes på dagsorden. En konsekvens av dette er at jeg ikke får gode verktøy, gode tankemessige spor som jeg kan trekke vekslers på når jeg selv skal gjøre meg mine resonnement.

Dernest leter jeg etter måter å kommunisere på som blir oppfattet og tatt imot som uttrykk for troverdig og legitimt engasjement. Når jeg har tatt til orde for de ansattes innflytelse innenfor den organisasjon de er ansatt i, har jeg litt for ofte blitt oppfattet som talsmann for det gamle prestestyret, for embetsmannsveldet som alle burde kunne enes om var tilbaketrukket. Derfor sier jeg innledningsvis: Det er ikke gamle dager jeg vil ha tilbake. Jeg sloss ikke for presten som konge på haugen. Men jeg ønsker dypt og inderlig at kirken øver seg i å ta store spørsmål på alvor. Etter mitt skjønn liker vi - her som ellers i samfunnet - altfor godt de overfladiske og parolepregede diskusjonene som ender i de overtydelige posisjoneringer. Vi er for eller mot homofile ekteskap, men begrunnelsene er ikke overbevisende på noen av sidene. Vi er alle for demokrati, uten å ville drøfte hva vi mener med demokrati. Men alle vet jo at demokrati er en skjør ting, det kan utformes på tusen ulike måter, det har gyldighet på ulike vis i forskjellige organisasjoner, og det holdes bare ved like og utvikles etter hensikten dersom det prøves, drøftes, utfordres, reflekteres over på ny og på ny. Derfor er denne konferansen viktig – veldig viktig for en kirke som er i støpeskjeen hva angår styringsform.

Til saken.

Jeg er bedt om å snakke om de ansattes plass i kirkens styringsorganer. Da orienterer jeg meg ut fra de som er ansatt i vigslede stillinger, i første rekke prest, kateket og diakon med organisten i dette tilfellet litt på slep, selv om jeg godt vet at kirkelig ansatte omfatter flere enn disse. Jeg gjør det slik fordi refleksjonen utifra disse yrkesgruppene - etter mitt skjønn får jeg føye til - gir noen viktige og ufrakommelige faste punkt i vår refleksjon omkring den kirkelige organisasjon.

Jeg oppfatter det slik at vi er enige om at vi vil ha denne type yrkesgrupper i vår kirke. Vi vil ha dem og vi stiller strenge krav til dem utdanningsmessig sett. Prestene har i

Konferanse om Kirkelig demokrati og valgordninger 20.-21. september 2007, Oslo Kongressenter (Folkets hus)

evindelige tider hatt et langt embetsstudium bak seg, sju år var det før, i tilknytning til innføringen av kvalitetsreformen for høyere utdanning kjempet en som løver for å forhindre at det ikke ble så kort som grunnutdanningene for de fleste andre yrkesgrupper. Fortsatt er studiet seks år og det er ett år lenger enn masterstudiet som i dag utgjør hovedmal innenfor høyere utdanning, og alle klager over hvor lite prestene nå kan og hvor lite de lærer – i forhold til før. Så har Kirkemøtet for ikke lang tid siden fattet vedtak om at diakoner og kateketer skal ha en femårig utdanning, mens organiststudiet har en fireårig ramme.

Bakgrunnen for at det er slik, er at kirken mener at ansatte i disse faglige hovedfunksjonene må ha med seg en stor faglig ballast for å gjøre en god jobb. Jeg forestiller meg at enhver som har snust på fagfeltene, skjønner hvorfor det er slik. Det er ikke bare uttrykk for nostalgi når en bekymrer seg for nedkorting av prestestudiet, og det er ikke uttrykk for et ønske om overdreven kompetanse når en stiller krav om mer omfattende utdanning for kateketer og diakoner. Teologisk kompetanse i vårt høyt spesialiserte samfunn er mer påkrevd enn noen gang. Fagfeltene som i dag framstår som relevante for den teologiske kompetanse, bare vokser og vokser, og en blir svimmel i forhold til all den fagkyndighet som forventes i dag, sammenliknet med for en generasjon siden. Den gang lærte vi knapt et ord om islam, eller estetikk eller barneteologi eller spiritualitet eller inkluderende språk. I dag er det et selvsagt krav om kompetanse innenfor alle disse områdene. I et slikt perspektiv oppleves det som absurd å korte ned på utdanningstiden. Dere hører at dette kunne jeg snakket lenge og mye om, men det får bli en annen gang.

Nå får det greie seg å slå fast at kirken trenger faglighet. Og den trenger det for å kunne utføre sitt oppdrag. Hva dette oppdraget i bunn og grunn dreier seg om, kan vi lese ut av vigslingsritualene for prest, kateket og diakon. Prestene ”har ansvar for den offentlige forvaltning av ord og sakrament i menighetens forsamling”. Kateketen ”har ansvar for menighetens undervisningstjeneste” og diakonen ”har ansvar for å legge til rette menighetens omsorg for mennesker i nød”. Til sammen dekker de alle de teologisk funderte kirkelige hovedfunksjonene. Disse yrkesgruppene har kirken valgt å gjøre seg avhengig av. De utgjør kirkefelleskapets utøvende agenter som på vegne av de andre er betalt for å formidle budskapet og organisere den teologisk orienterte del av den kirkelige virksomheten.

Nå tenker ikke vår kirke slik at disse yrkesgruppene er alene om ansvaret i kirken. Alle ordningene er påpasselige med å understreke at tjenestene springer ut av et fellesoppdrag som hele kirken deler. Som del av gudsfolket skal alle dømte være tjenere for Gud, heter det. Men i arbeidet med fellesoppdraget er ansvaret for denne tjeneste på en særegen måte tillagt de som har utdannet seg for oppgaven og er betalt for å gjøre jobben – Gud har innsatt ”en særlig tjeneste” heter det i omtalen av prestatjenesten - . Kirken har altså profesjonalisert de viktige ansvarsområdene og tillagt dem bestemte yrkesgrupper.

Slik er det i vår kirke. Spørsmålet er så: Hva likner denne tilrettelegging av virksomheten på – om vi nå ser oss omkring ellers i samfunnet. Da vil jeg svare: Den likner ikke noe særlig på vår måte å organisere samfunnsstyret på. For der er forholdet mellom profesjonalitet og utøvelse av makt og myndighet tilrettelagt ganske annerledes. En trenger ikke formell utdanning for å bli verken statsminister eller

Konferanse om Kirkelig demokrati og valgordninger 20.-21. september 2007, Oslo Kongressenter (Folkets hus)

statsråd, ordfører eller byrådsleder for den saks skyld. De som utøver styringen av kongeriket Norge, på lokalt og nasjonalt nivå må derimot være norske statsborgere. Styringen utøves så gjennom en intrikat utvelgelse av folkets egne representanter og med årvåkent blikk for bred representasjon og begrensninger av enkeltgruppers rom for maktutfoldelse. Det overordnede perspektiv er at alle, uavhengig av utdanning, skal ha mulighet til å nå til topps.

I det politiske system er det innlysende at det må være slik. På samme måte som det er innlysende at de som skal representere folket, skal framstå som forutsigbare. Det skjer gjennom tilknytningen til et partisystem som ikke bare gjør det tydelig hva personene som velges, står for, men som også sikrer meningsbrytning. En forutsetning for denne måten å tenke på er at ettpartisystemet representerer en ikke-demokratisk styringsform. Dette innebærer ikke at vårt politiske system neglisjerer faglighet og kompetanse, men den er innordnet *under* de valgte representantenes ansvarsområder gjennom ulike former for byråkratiske innretninger.

Slik er det ikke i kirken. Der velger en å la de utøvende aktørene selv inneha profesjonaliteten og ansvaret. Folket, Gudsfolket, lar seg betjene av disse personene. Men dermed ikke alt sagt om folket, eller menigheten som vi pleier å si på godt norsk, og dens forståelse av seg selv. Menighetene vil ikke passivt la seg betjene av profesjonelle aktører. Jeg oppfatter ønsket om medinnflytelse fra lekfolkets side som et uttrykk for den samme demokratiske impuls som har gjort seg gjeldende i vårt samfunnsliv i bred forstand fra tidlig på 1800-tallet, hvor impulsene kommer bl.a. fra arbeidet med nye konstitusjoner i Frankrike, USA og hjemme hos oss på Eidsvoll. Det store spørsmålet er hvordan denne demokratiske impuls skal gjøres gjeldende innenfor den organisasjon som kirken er.

I stedet for å beskrive den kirkelige organisasjon som vi i dag har, og som alle her kjenner hovedtrekkene til, skal vi heller gå en annen veg. Vi skal kaste et lite blikk på hva som har skjedd andre steder i samfunnet. Snakker vi om demokrati, snakker vi om kirkens måte å være samfunnslik på.

Om vi nå ser oss omkring, så finner vi mange faglig baserte virksomheter som har til oppgave å ivareta funksjoner som samfunnet trenger for å være operativt. Det som binder disse funksjonene sammen, er at de alle forutsetter en udiskutabel spesialkompetanse. Typiske arenaer her vil være helsevesen, undervisning og rettspleie. Jeg vil hevde at kirken som organisasjon likner på dem.

Det interessante er nå at slike spesialtjenester over lang tid har stått under et press i retning av å bli demokratisert. De demokratiske idealene gjelder altså ikke bare for politikere, og slett ikke bare i kirken, men for alle deler av den offentlige virksomhet. Demokrati er en verdi som vi ønsker skal gjennomsyre hele vår offentlige sektor. Spørsmålet er hvordan. Her skal jeg selvsagt ikke prøve å gi svar. Til det er oppgaven altfor stor. Jeg har da heller ikke studert spørsmålet på ordentlig vis. Men *det* burde noen gjøre for kirkens skyld, for jeg tror en kunne lære masse av den slags studier. Men noe vet vi sånn ut fra generell livskompetanse, og deler av denne allmennkunnskapen skal jeg trekke fram.

Konferanse om Kirkelig demokrati og valgordninger 20.-21. september 2007, Oslo Kongressenter (Folkets hus)

Jeg har merket med interesse at det foregår en diskusjon her til lands omkring innordningen av våre domstoler. Så pass har jeg fått med meg: Det er en diskusjon om arbeidsdeling mellom fagfolk og lekdommere. Sentralt i denne diskusjonen er selvsagt spørsmålet om de ulike gruppenes særskilte kvalifikasjoner i forhold til hverandre. Dels dreier det seg om hvor fagpersonen har kvalifikasjoner som ikke kan settes til side av lekdommerne. Men det er også et spørsmål om hvor lekdommeren har forutsetninger som gjør ham mer pålitelig enn fagmannen. Ikke minst interessant for vår sammenheng er organiseringen av samspillet mellom fagdommere og lekdommere, og hvem som skal ha siste ordet når meningene går i forskjellige retninger. Jeg mener vi trenger en edruelig debatt i vår kirke som går etter noen av de samme hovedlinjene.

Jeg er også overbevist om at det er lurt å se nærmere på hvordan utdanning og helsevesen er organisert. For meg er det nærliggende å kaste et blikk på den nåværende organisering av universitetssystemet. Da merker en seg umiddelbart at det er ikke professorene som styrer virksomheten lenger. Men de er heller ikke skjøvet til side. Ved sin side har de fått studenter, rett og slett fordi det er studentene som utgjør den primære brukergruppen. De er trukket inn i styre og stell ut fra overbevisningen om at tjenestene må tilpasses brukernes behov for å være saksvarende. - Men brukerne er her ikke bare studenter, men samfunnet som helhet. Derfor har også universitetene innført eksterne styrerepresentanter som skal ivareta de overordnede samfunnsinteressene. Den faglige produksjon ved universitetene skal altså foregå i en vid og åpen dialog med andre enn dem som til sist utfører tjenesteoppdraget. Styringsformen framstår på ingen måte som udiskutabel. Her er mange skjær i sjøen. Men grunnen til at jeg er overbevist om at denne form for samspill må til, knyttes først og fremst til troen på at faginstansene må stå i en uavbrutt dialog med de ikkeprofesjonelle, rett og slett fordi de ikkeprofesjonelle besitter en type *skjønn* som ikke alltid finnes blant spesialistene. Dette skjønn er en avhengig av for å kunne fatte gode beslutninger på felleskapets vegne.

Det som for meg er viktig i denne sammenhengen, er å gjøre det tydelig at de profesjonelle og brukerne trenger hverandre i tilretteleggingen av den samlede virksomheten. Men de må ikke snuble i beina på hverandre, for da blir det tull.

Jeg mener at vi i kirken snubler i beina på hverandre. Det får være den utfordrende spissformuleringen i dette innlegget.

Jeg skal gi noen eksempler.

1. Først en kommentar til kirkens organisering på toppnivå. - Vår nåværende kirkerådsleder kommenterte på mandag Kirkerådets vedtak i homofilispørsmålet i Vårt Land. Et slikt innlegg kan jo leses på flere måter. Etter at jeg hadde lest teksten med henblikk på det innhold den formidlet, tenkte jeg – i forlengelsen: Men hva sier teksten om vår kirkelige struktur – om forholdet mellom enkeltbiskoper og bispemøte og lærenemnd og kirkeråd og kirkemøte – og gjerne departement for den del. Ja, dere kan jo lese selv, men jeg – som tross alt regner meg som innforstått leser – syntes det hele framsto som rimelig ubegripelig – hvilket jeg også bestemt tror det er. Teksten illustrerer hvordan vår kirke snubler i sine egne bein.

Konferanse om Kirkelig demokrati og valgordninger 20.-21. september 2007, Oslo Kongressenter (Folkets hus)

Et nytt eksempel: I dag lager kirken nye liturgier. Og liturgiene er ved siden av mye annet å forstå som læredokument. Men hvordan kan vi si at det er prestene som skal ha til oppgave å forkynne evangeliet for menigheten, samtidig som vi lar dem som skal motta forkynnelsen, bestemme hva som skal forkynnes. Hvem er det da som forkynner evangeliet for hvem? Dette blir uklart, og det er vi ikke tjent med. Det er lite tjenlig av flere grunner. Det svekker utvilsomt motivasjonen for å bli faglig ansatt i kirken at en ikke har skikkelig innflytelse over noen sider av sin egen arbeidsplass, ikke en gang den innholdsmessige biten. Situasjonen i dag er slik at de ansatte skal utøve de kirkelige primærfunksjoner, men det er andre som bestemmer rammene for virksomheten deres. Det er ikke bra for de ansatte. Det er ikke bra for kirkelig ansatte å ikke ha et eneste organ som de kan oppleve som sitt, bortsett fra fagforeningene da. Det er heller ikke bra for kateketer, diakoner og organister å ikke vite hvor mange, eller rettere sagt, hvor få plasser de har i Kirkemøtet. De kan jo faktisk risikere – gruppevis - å være helt uten representasjon.

Altfor ofte får jeg inntrykk av at vi i vår kirke ser på prestene som noe som bare er der og som man kan skyte vilt etter, fordi det er så lett å finne eksempler på dårlige eller gammeldagse prester. Og organister er jo minst like ille. Og kateketer og diakoner har jo vi jo knapt.

Men hva skjer om vi ikke har de yrkesutøverne vi trenger? Alle må da skjønne at det får konsekvenser for rekruttering når en ikke gir de ansatte reelt ansvar for nesten noen ting og i tillegg snakker stygt om dem, nesten i alle sammenhenger.

Nok et lite tankekor: Vi har en trosopplæringsreform i vår kirke som legger beslag på nesten hele den økonomiske tilvekst kirken nyter godt av. Men kateketene som fra før av var en utsatt gruppe, blir ikke mindre utsatt når nyopprettede undervisningsstillinger nå går til alle verdens andre yrkesgrupper, og trosopplæringen så langt har vist svært begrenset interesse for målrettet kvalifisering knyttet til det kirkelige undervisningsoppdrag. Her ligger den første utfordringen, nemlig å pleie frontsoldatene, slik at de også i framtida blir på post.

2. Men i forlengelsen vil jeg anta at heller ikke lekfolk er helt bekvemme med tingenes tilstand, om en et øyeblikk skulle våge å kjenne etter. For det kan da ikke være bare hyggelig å skulle mene så mye om slikt som en egentlig ikke har noe særlig greie på. Jeg tror ikke jeg hadde vært bekvem med å skulle vedta tilslutning på kirken vegne til Porvoo-erklæring eller Leuenbergkonkordien eller hva det nå skulle være, dersom jeg ikke hadde en form for faglig ballast å støtte meg til. Jeg ser jo selv hva som skjer når slike spørsmål blir behandlet: Mange, altfor mange med stemmerett blir tause, veldig tause. Og jeg spør: Er dette godt demokrati?

Jeg synes at lekfolk blir tatt på alvor om en slipper å være hovedaktører i grunnlagsdiskusjoner om blant annet trinitetsteologi som jo inngår som et viktig innslag i utviklingen av nye liturgier. En blir ikke tatt på alvor når en som lek tvinges til å tilta seg rollen som liksomteolog.

Det forhindrer ikke at lekfolk har viktige oppgaver å skjøtte f.eks i forbindelse med en liturgireform. Men da dreier det seg langt på veg om andre sider ved liturgiens utforming: Når en lager nye liturgiske ordninger, er det kjempeviktig at brukerne kan

gi uttrykk for, og bli tillagt vekt når en drøfter spørsmål om gudstjenesten er inkluderende eller ei, om den fungerer godt i forhold til den enkeltes hverdagsliv, om den er fleksibel nok i forhold til de rammebetingelser som er rådende i de ulike menighetene. I alle disse spørsmål er brukerinteressene viktige, og de som kjenner til den pågående reformen, vil vite at jeg har festet meg ved de kjerneverdiene som preger hele reformen. Men da kan jeg også melde tilbake etter å ha vært med i arbeidet i ca tre år: Dette er kjempeviktig, men det skaper ikke nye liturgiske tekster. Til det trengs en annen form for kompetanse, og selv om nemnda som arbeider med disse spørsmålene på en måte er spesialister, vil det være galt å si at de er profesjonister på produksjon av liturgisk tekst. Her er det ikke tenkt klart nok da reformen ble iverksatt.

Så jeg mener altså at i utviklingen av kirkelige styringsorgan må en legge større vekt på å utvikle organer som gir folk mulighet til å utfolde seg rikest mulig innenfor de felt en behersker. Da må en først erkjenne at brukerne har en form for spesialkompetanse som de kirkelig ansatte ikke har og vice versa. Først når disse aktørene får spille sammen må en måte som respekterer begge egenart, blir organisasjonen god.

3. Som dere skjønner tenker jeg at noen har offentlige roller på vegne av hele kirkesamfunnet, og de andre er brukere av tjenester som de ansatte tilrettelegger. Dette er ikke en selvsagt forståelse av hva kirke er i vårt samfunn. Men jeg er overbevist om at vi er nødt til å tenke gjennom oppgavefordelingen på ny. Igjen kan det være nyttig å se nærmere på liturgisk virksomhet. Både innenfor reformen og i den praktiske teologi her til lands finnes talsmenn for at menighetslemmer skal overta flest mulig av de liturgiske funksjonene. De kirkelig ansatte blir da mer eller mindre oppfattet som tilretteleggere for de lekes virksomhet.

Jeg er dypt skeptisk til en slik måte å tenke på av flere grunner. For det første har jeg stor respekt for liturgrollen, og mener at det trengs en liturgisk profesjonalitet i vår kirke som går langt ut over det vi i dag innehar. Våre gudstjenester blir ofte utilfredsstillende fordi liturgen mangler faglig kompetanse. Det gjør etter mitt skjønn vondt verre om profesjonalitetskravene skyves helt ut i periferien. I stedet for å nedtone dem, mener jeg bestemt at vi må skjerpe dem.

Først når vi har en klar og tydelig liturgrolle, først når de ansatte tar hånd om tilrettelegging og gjennomføring av gudstjenesten, skapes det gode rom for medvirkning av andre. Jeg kjenner mange eksempler på hvordan gudstjenesten vinner både troverdighet og nærhet ved at menighetslemmer utfører viktige innslag i handlingen. Og alle vet jo at det er først når menigheten som helhet deltar i liturgien, at det blir en levende liturgi. Men igjen: Vi skal ikke skyve et ansvar over på menigheten som den ikke har forutsetninger eller ønske om å bære.

Men her er mer å si: For delaktighet i gudstjenesten blir bare god delaktighet når alle blir inkludert på en ekte og vederheftig måte. Igjen er jeg bekymret for hobbyteologene, altså den bitte lille gruppen som så gjerne vil overta de faglig ansattes oppgaver. Jeg vil mene at om vi tar på alvor de formuleringer som er nedfelt i våre ritualer om at vi i dåpen blir innlemmet i Guds folk, og den gang ble vigslat til å være tjenerer for Gud, så må vi – for å være sann kirke – alltid være ivaretagende i

**Konferanse om Kirkelig demokrati og valgordninger 20.-21. september 2007,
Oslo Kongressenter (Folkets hus)**

forhold til *hele* denne gruppen. Bare det alle kan gjøre, egner seg som leke innslag i en gudstjeneste. Bare det alle er bekvemme med, skal alle delta i.

Tiden er kommet for oppsummering.

Jeg har brukt min tid til å snakke om mer enn styringsorganer. Jeg har valgt å se på kirkelig virksomhet i sin helhet, og så prøvd å tenke styring i lys av den samlede virksomheten. Jeg tror det er helt avgjørende å tenke på denne måten. Så håper jeg at dere har hørt at jeg er opptatt av de ansatte, men ikke bare dem. Jeg er like opptatt av hele Guds folk og den plass de skal ha i kirken. Jeg vil ta de ansatte på alvor, og jeg vil ta menighetslemmene på alvor. Resultatene blir bare gode når alle i størst mulig grad får gjøre det de er gode til. Her blir det viktig at de ansatte faktisk får gjøre det de har utdannet seg til. Men det er like viktig å spørre seg: Får kirkens medlemmer hos oss gjøre det de liker, det de duger til, den tjeneste de er kalt til. Er man "et kongelig presteskap", hva nå det måtte være, når man bruker sin dyrekjøpte fritid på uendelig lange og kjedelige møter? Jeg beklager å si det, men jeg forstår godt at folk som dør av lange møter i sitt arbeid, ikke fristes av å sitte på nye, lange og ofte uinteressante og dårlig forberedte møter på kveldstid. Jeg forstår at den form for demokrati en vanligvis snakker om i vår kirke, knapt vil kunne vokse seg kraftig nok til å bli et representativt demokrati, dersom en ikke arbeider målrettet med å definere hva som er lekfolkets kvalifikasjon i ordets beste forstand.

Derfor tror jeg vi må tenke annerledes om den kirkelige virksomhet og den kirkelige organisering enn vi gjør i dag. Det aller første vi må gjøre er å avblåse maktkampen. Vi kan ikke tenke som så at enten har de ansatte makten eller så har menighetslemmene den. Vi må tenke i retning av en form for maktfordeling som gir alle mulighet til å utøve den innflytelse som rettmessig tilkommer dem. Det vil løse mange floker, men det vil også styrke det kirkelige demokrati. For det er som nevnt innledningsvis en grunnleggende demokratisk rett å sikre forutsigbar meningsbrytning. Den meningsbrytningen blir ikke konstruktiv dersom den ene gruppen skal holdes i sjakk av den andre. Dersom vi lyktes med å organisere den kirkelige virksomhet slik at meningsbrytningen ble sett i lys av ulik form for spesialkompetanse, da ville til og med møtene kunne bli morsomme. Men aller mest: Det ville bli mer stimulerende å være aktivt kirkemedlem om jeg i det kirkelige arbeidet fikk bruke mine sterke sider.

Det var det jeg hadde på hjertet. Lykke til med videre arbeid med kirkelige styringsorganer og takk for oppmerksomheten.